

Gouden Ganzenveer 2016

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

De Gouden Ganzenveer wordt toegekend aan de beste Nederlandse documentaire van het afgelopen jaar.

Dit boekje verschijnt ter gelegenheid van de uitreiking van de Gouden Ganzenveer 2016 op 21 april 2016 in The Grand, Amsterdam aan Xandra Schutte, journalist, essayist en hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*. Bij de uitreiking speelde theatergroep mugmetdegoudentand 'Zien' uit de voorstelling *Kunsthart*. De tekst van Nathan Vecht is in deze bundel opgenomen, evenals Schutte's dankwoord, de laudatio en een interview met de laureaat.

Inhoud

Altijd blijven lezen en studeren

Interview met Xandra Schutte door Maarten Dessing

6

Hoeveel talenten moet iemand in zich verenigen

De uitreiking van de Gouden Ganzenveer

22

Laudatio

Uitgesproken door Nelleke Noordervliet

26

De emotie regeert

Dankwoord Xandra Schutte

32

De Gouden Ganzenveer

De Gouden Ganzenveer 1955-1999 en vanaf 2002

41

De leden van de Academie De Gouden Ganzenveer

43

De laureaten vanaf 1955

44

Begunstigers

45

Colofon

46

Altijd blijven lezen en studeren

Interview met Xandra Schutte door Maarten Dessing

Ze kreeg er haar eerste baan in de journalistiek en ze blijft er misschien tot haar pensioen. De loopbaan van Xandra Schutte (1963) is bijzonder nauw verweven met *De Groene Amsterdammer*. Ze solliciteerde in 1991 op de vacature van kunstredacteur, bleef acht jaar en keerde in juni 2008 terug. Ze was toen gevraagd hoofdredacteur te worden. En waarom zou ze niet tot haar 67e blijven? Bij vergelijkbare bladen als de *New York Review of Books* en *London Review of Books*, merkt ze op, zitten ook redacteurs die heel lang onafgebroken aan het blad zijn verbonden.

Voor de tomeloze inzet van al haar talenten voor háár weekblad kreeg zij dit jaar De Gouden Ganzenveer. In de woorden van de Academie De Gouden Ganzenveer bij de bekendmaking van de laureaat: 'Door de combinatie van schrijftalent, creativiteit, eigenzinnigheid en kwaliteitsbesef met het vermogen tot faciliteren en stimuleren van jongere generaties, levert Schutte in verschillende hoedanigheden een gezaghebbende bijdrage aan de Nederlandstalige cultuur. Zij wist *De Groene Amsterdammer* om te vormen tot een breed en bloeiend platform voor serieuze essayistiek en journalistiek en tot broedplaats voor jong journalistiek talent.'

Hoe is Schutte in de journalistiek terechtgekomen? Hoe leidt zij *De Groene Amsterdammer*? En hoe beviel de korte tijd dat ze voor een boekenuitgeverij werkte? Een gesprek over haar carrière en de doelen die ze daarmee heeft nagestreefd.

U krijgt de Gouden Ganzenveer als journalist, essayist en hoofdredacteur van De Groene Amsterdammer. Ziet u zichzelf vooral als journalist of als essayist?

'Eerder dat laatste. Ik heb alles gedaan in de journalistiek: van reportages maken tot interviews afnemen – alleen niet jagen op nieuws of onderzoek doen. Ik ben begonnen met schrijven over literatuur, als criticus en essayist, voor allerlei literaire tijdschriften en kwam in die rol ook bij *De Groene* terecht. Essays vormden, zeker in de jaren tachtig, het hart van het blad. Stephan Sanders en Anil Ramdas maakten deel uit van de redactie, echte essayisten. *De Groene* had destijds zelfs een maandelijkse aparte essaybijlage.'

Wat is het verschil tussen een journalist en een essayist?

'Voor een criticus gaat het al om belezenheid, oordeelsvorming, analyse van teksten. Een essayist heeft een nog vrijere rol. Het

gaat om denkende stukken schrijven, op basis van wat je hebt gelezen. Een journalist gaat op een andere manier de werkelijkheid te lijf: harde feiten boven water krijgen, door met mensen te praten en naar plekken toe te gaan. Dat werk heb ik ook wel gedaan, maar zeker in het begin vond ik het alleen maar lastig om met mensen te praten. Ik wilde liever zelf nadenken.'

En uw eigen mening geven?

'Dat is het niet. Het mooie van een essay is, in tegenstelling tot een column of commentaar, dat je je mening al schrijvende vormt. Als het goed is, merkt de lezer ook dat dat gebeurt. Als lezers tegen mij zeggen: "De Groene is een opinieweekblad, er zijn toch al zo veel opinies in de dagbladen", leg ik uit dat wij juist niet omkomen in columns. Wij laten zien hoe meningsvorming tot stand komt, analyseren meningen en zetten daar een ander beeld tegenover. Wij tonen hoe verslag van de werkelijkheid wordt gedaan en ontrafelen de ideologie die eronder ligt. Dat heeft allemaal wel te maken met opinie, maar is het niet in enge zin.'

U heeft dus nooit een primeur van voorpaginaniveau gescoord?

'Ik ben een echte weekbladjournalist. Door de eigen traditie en de tragere verschijningsfrequentie neemt *De Groene* altijd een reflectieve houding aan. Daar pas ik goed bij. Ik heb sinds mijn terugkeer als hoofdredacteur weliswaar geïnvesteerd in onderzoeksjournalistiek omdat ik vond dat het blad ook verslaggevend goed moest worden, maar ook deze grote reportages of achtergrondverhalen zijn geschreven om structuren bloot te leggen – niet om nieuws te maken. Ik krijg liever inzicht in de werkelijkheid, die altijd complexer is dan snelle krantenstukken doen vermoeden. Ik heb ook moeite met wat elders onder nieuws wordt verstaan. Het zijn incidenten. Wij hebben bij incidenten de reflex: waar staat dit voor? We willen een stuk brengen dat een groot framework biedt waarin alle incidenten een plek krijgen, zodat je eigenlijk de krant niet meer hóéft te lezen. In plaats van snel te reageren, denken we door en werken we drie, vier weken aan een stuk, soms zelfs maanden. Het grappige is dan: het nieuws gaat in *loops*, dus als wij publiceren is er vaak een nieuw incident binnen hetzelfde thema.'

Wilde u van jongs af aan essayist worden?

'Nee. Ik herinner me wel dat ik ontdekte dat verhalen door iemand werden gemaakt. Ik zal een jaar of tien zijn geweest. Daarvoor waren verhalen er gewoon, als zelfstandige entiteiten. En toen las ik *Het wereldje van Beer Ligthart* van Jaap ter Haar. Deze kinderroman gaat over een jongentje dat blind wordt. Hij voetbalde graag. Als hij aan het eind van het boek terugkomt op school, zorgen zijn vriendjes ervoor dat hij toch kan voetballen: door steeds geluid te maken weet hij waar de bal is. Ik moest daar heel hard om huilen, maar kreeg tegelijk – voor het eerst – de gewaarwording: dit is door iemand gemaakt. Ik wist gelijk: daar wil ik later iets mee te maken hebben.'

Iets? Door te gaan schrijven?

'Dat denk je dan als eerste. Maar nee. Ik wilde – maar toen was ik al ouder – vooral iets doen waarbij ik altijd kon blijven lezen en studeren. Vanaf het moment dat ik van Leiden naar Den Haag verhuisde en alleen door de buurt mocht fietsen, haalde ik al gauw twee keer in de week het maximum aantal boeken uit de bibliotheek dat je mee mocht nemen. Heel veel literatuur, maar ook non-fictie: geschiedenis, volkenkunde, planten en bomen, van alles. Dat wilde ik blijven doen. Maar of dat aan de universiteit was, als uitgever of als criticus en journalist, dát wist ik niet. Bovendien dacht ik niet dat zulke beroepen voor mezelf bereikbaar waren. Ik keek torenhoog tegen iedereen op. Zeker tegen schrijvers. Wat zij deden, was in mijn ogen het allerhoogste.'

Schrijvers van literatuur?

'Niet alleen, ook van essays. Fictie heb ik trouwens nooit geschreven.'

Schreef u voor de schoolkrant?

'Die hadden we op de Vrije School in Den Haag niet. Het was wel een school waar je veel moest schrijven. Er waren nauwelijks leerboeken. Je moest zelf aantekeningen maken en die uitwerken in schriften, werkstukken schrijven en zelfs taal-, stijl- en schrijf oefeningen doen. Maar het echte schrijven kwam toen ik ging studeren.'

Nederlandse taal- en letterkunde aan de Universiteit van Amsterdam.

‘Ja. Omdat ik zo’n grote liefde voor lezen had ontwikkeld. Dat werd op school ook zeer gestimuleerd. Niet alleen kreeg je literatuurgeschiedenis bij de moderne talen, de Vrije School kende ook het zogenaamde periodeonderwijs. Dan had je drie tot wel zes weken elke ochtend van half negen tot half elf één vak dat doorliep. De humorperiode, waarbij je de grote humoristen uit de 19e eeuw las. Of de Russische periode. Dan lazen we alle grote Russen met elkaar. En als je zo begint met lezen, leidt het een tot het ander. Dat las ik allemaal thuis. Ik had gigantische boekenlijsten bij mijn staatsexamen, voor Nederlands alleen al stonden er zestig boeken op de lijst. Lezen was voor mij de kunstvorm waarin alles samen kwam: van filosofie tot de politieke werkelijkheid, dat zit allemaal in boeken. Die vakken ging ik tijdens Nederlands er ook allemaal naast doen.’

U studeerde ook af in communicatiewetenschappen.

‘Dat was een kopstudie. Na mijn propedeuse Nederlands ging ik communicatiewetenschappen erbij doen. Ik zat in de eerste lich-ting van de tweefasenstructuur, dus dat kon toen net. De studie leek me een goede opstap naar de journalistiek. Met Nederlands kon je in die tijd van grote jeugdwerkloosheid alleen maar leraar worden, dat wilde ik niet. En het leek me goed als antidotum voor de Vrije School. Daar gold alles wat met populaire cultuur en massacommunicatie te maken had, als taboe. Tijdens muziek-geschiedenis werden dan ook geen langspeelplaten gedraaid, omdat de school tegen de elektrische reproduceerbaarheid van muziek was. Er kwam een pianojuffrouw die alles naspeelde: van sonates tot pianobewerkingen van symfonieën. Ik heb overigens wel in enige mate spijt gehad van deze studie.’

O ja?

‘Communicatiewetenschappen was een ontzettend eclectische studie: sociologie, politicologie, massapsychologie, mediage-schiedenis – van alles en nog wat scheerde langs. Ik had liever filosofie, geschiedenis of kunstgeschiedenis gestudeerd. En zo de diepte ingegaan.’

Tijdens uw studie ging u al snel schrijven?

‘Niet meteen. Ik zei al, ik keek tegen iedereen op die waar dan ook in had gepubliceerd. Ik weet nog van de literaire avonden in Perdu – destijds door Chris Keulemans opgezet als boekhandeltje in De Pijp, waarvoor hij vroeg of ik hem wilde helpen – dat de jongens allemaal op de eerste rij zaten en met veel aplomb zeiden dat ze schrijver werden of aan een roman bezig waren. De meisjes waren veel bescheidener. Ik ook. De contacten die ik bij Perdu opdeed, waren wel cruciaal. Het waren de jaren tachtig van *do it yourself*. Iedereen zette blaadjes op, maakte boekjes en omdat Chris die allemaal wilde verkopen, kwamen alle mensen die daarmee bezig waren in Perdu terecht. Toen heb ik toch eens tegen een redactie van zo’n blaadje gezegd: mag ik het eens prober-en? Of misschien vroegen ze me wel, ik weet het niet meer.’

Herinnert u zich uw eerste stuk?

‘Een van de eerste dingen die ik deed was een interview met Elly de Waard. Doodeng, natuurlijk. Daarna – maar toen was ik al afgestudeerd – begon ik al snel essays te schrijven. Een van de eerste ging over ironie. Dat was ook toen al een thema. Alles werd in die tijd geïroniseerd. Dat stuk schreef ik overigens voor *De xxie eeuw*, een blad voor jonge schrijvers dat ik met Marc Reu-gebrink en Joost Niemöller oprichtte op het graf van *De held*.’

Zo maakt u langzaam carrière in de literaire wereld – in plaats van een maatschappelijke carrière na te streven?

‘Het was de tijd dat je meteen na je afstuderen als eerste een uitkering aanvraagde. Ik vond dat heel ongemakkelijk, ik heb die uitkering maar een paar maanden gehad. Ik sprokkelde liever een inkomen bij elkaar met allerlei betaalde klusjes. Ik herinner me nog een discussie met mijn moeder. Zij vond mij werkschuw, terwijl ik die jaren juist heel hard werkte. Ik ben eerst anderhalf jaar aio geweest. Ik zou bij communicatiegeschiedenis een proefschrift schrijven over de negentiende-eeuwse geïllustreerde publiekstijdschriften. Heel interessant, maar er werd steeds meer druk op mij uitgeoefend om een kwantitatieve inhoudelijke analyse te doen. Tellen en meten. Ik wilde het onderwerp liever met literaire theorieën benaderen. Omdat dat niet kon, ben ik afgehaakt. Ik werd daarop coördinator bij de afdeling grafisch

ontwerpen van de Rietveld Academie. Voor anderhalve dag in de week. Mijn echte hartstocht gold het blaadjes maken en schrijven. De rest van de tijd creëerde ik daarom mijn eigen werk: boekjes maken, avonden organiseren in Perdu, schrijven voor literaire tijdschriften. Het meeste was onbetaald, maar ik woonde in een zolderkamer voor maar tachtig gulden per maand, dus ik had weinig nodig om van te leven.'

Voor welke bladen schreef u?

'Ze bestaan allemaal niet meer. Ik zat in de redactie van *De 21e eeuw* en *Homologie*. Ik schreef recensies voor *Surplus* en werd toen ook gevraagd voor *Lust & Gratie* – een lesbisch cultureel-literair tijdschrift dat zich als enige richtte op de het werk van vrouwen. Al die blaadjes waren fijne vrijplaatsen die dreven op geestdrift. Ik ontdekte daar hoe stimulerend het was om niet alleen individueel met je eigen stuk bezig te zijn, maar ook om samen een blaadje te maken. Het praten over waarom het blad belangrijk is, wat je ermee wil, wat het anders maakt dan andere bladen. Geweldig. Ik zou geen opiniemaker willen zijn die zonder betrokkenheid bij een blad stukken schrijft. Dat zijn al snel de roependen in de woestijn, die werken vanuit het niets.'

Vandaar dat u direct solliciteerde toen u de vacature zag van kunst-redacteur voor De Groene Amsterdammer?

'En ik was enorm verbaasd dat ik werd aangenomen. Er waren heel veel brieven. Het gesprek met drie mannen in het krappe, volle kamertje van hoofdredacteur Martin van Amerongen was in een half uur afgelopen. En ik had voornamelijk essayistische stukken geschreven. Toch namen ze mij.'

Wat was De Groene destijds voor een blad?

'Het blad was in de jaren zeventig innig verstrengeld geraakt met allerlei actiegroepen. De kraakbeweging, de derdewereldbeweging, noem maar op. Die periode is eigenlijk een anomalie in de geschiedenis van *De Groene*. Het blad is sinds 1877 altijd progressief-liberaal geweest. Die activistische houding leverde destijds veel abonnees op, maar toen Nederland in de jaren tachtig veranderde, liep het blad vast. Het ging heel slecht toen Van Amerongen in 1987 aantrad. Hij maakte het blad journalistieker,

bracht orde aan, legde meer nadruk op stijl. Maar het was onder zijn leiding ook een grillig blad. De culturele stukken behoorden tot het beste wat in Nederland verscheen, maar omdat er weinig geld was, werd een deel van de journalistieke stukken door leerlingjournalisten geschreven. Dat leverde doorgaans niet de beste kopij op.'

U werd dus verantwoordelijk voor het beste deel van het blad?

'Stukken over kunst en boeken vulden de helft van ieder nummer. Ik kreeg daarom meteen een dubbelrol: zelf schrijven en coördineren. Er waren een heleboel vaste medewerkers, zoals Loek Zonneveld voor toneel en Walter van der Kooi voor televisie. Beiden zijn dat nog steeds. Er waren ook een aantal literaire medewerkers, een groep die grotendeels samenviel met het literaire tijdschrift *Raster*: Jacq Vogelaar, Anthony Mertens, Cyrille Offermans. Ik had altijd al grote bewondering voor hen.'

Ontdekte u snel uw kwaliteit om leiding te geven?

'Nou, leiding geven... Ik weet nog dat ik kort na mijn indiensttreding op het promotiefeestje van Anthony Mertens Vogelaar en Offermans voor het eerst ontmoette. "Aha", zeiden ze, "daar gaat onze nieuwe baas". Zo zag ik dat echt niet. Het ging net als bij de literaire tijdschriften om samen een blaadje maken. Dat kon – en kan – bij *De Groene* goed omdat de redactie klein is. Hoe kleiner de groep mensen is met wie je een blaadje maakt, hoe intenser je daarover kunt praten. Over hoe we een bijdrage kunnen leveren aan het debat, hoe we het debat kunnen optillen en een andere wending kunnen geven. Massa is daarbij niet belangrijk. Het gaat niet om zo veel mogelijk lezers, maar om lezers die ertoe doen. Onze beste stukken zijn als stenen in de vijver. De eerste kring van lezers is niet zo groot, maar de kring eromheen wordt steeds groter. Ik zie dat het vaak zo werkt.'

Wat schreef u zelf in die eerste periode bij het blad?

'*De Groene* ging anders om met literatuur en cultuur dan omliggende media. Wij renden niet hard achter de literaire hypes aan, maar bedreven een serieuzere vorm van kritiek en hadden aandacht voor veronachtzaamde literatuur. Dat ben ik zelf ook gaan doen. Met bijna alleen maar mannen als medewerkers schreef ik

vanuit vaak feministisch perspectief of bracht ik werk van vrouwen voor het voetlicht dat elders over het hoofd werd gezien. Gaandeweg werden dat steeds meer essays. Vaak over een thema dat belangrijk is als je jong bent: identiteit. Wat is vrouwelijke identiteit? Wat is het verschil tussen vrouwelijke en mannelijke identiteit? Hoe wordt dat gereflecteerd in romans, films en fotografie? Ik schreef ook het soort stukken die je bijna nergens anders kon lezen dan in *De Groene*. Stukken zoals Susan Sontag, voor wie ik grote bewondering heb, die maakte voor *The New York Review of Books*: oevrestukken over schrijvers, lange beschouwingen waarin je meerdere boeken met elkaar combineert.’

Ging u daarnaast over andere dingen schrijven? Als hoofdredacteur in spe moest u belangstellingen hebben gehad voor alles.

‘O ja. De ironie wil dat ik me nu zelfs het minst van alles met kunst en boeken bezig hou. Ik schrijf wel voor onze boekenbijlage “Dichters & Denkers”, doe suggesties, draag medewerkers aan. Maar het echte werk doet onze boekenredactie. Het grootste deel van mijn werk draait nu om de grote maatschappelijke thema’s omdat ik dat deel van het blad zelf coördineer. Het is natuurlijk het fijne van een weekblad dat de wekelijkse redactievergadering over alles gaat: van ontwikkelingen in politiek-Den Haag tot de Amerikaanse presidentsverkiezingen, van de EU tot armoede. In het begin was ik daar weer het jonge meisje dat gretig luisterde en alles las wat los en vast zat. Nu ben ik zonder twijfel een generalist.’

In 1998 werd u interim-hoofdredacteur.

‘Er was een crisissituatie, er was een hoofdredacteur opgestapt en de redactie vroeg mij als interim. Het gekke was dat ik mijn vermogen tot organiseren – gewoon zorgen dat de dingen goed geregeld zijn – altijd als een onbenullig talent had gezien, maar inmiddels had ik door dat de meeste journalisten en schrijvers dat niet hebben. Daarom kwam ik natuurlijk al snel bovendien voor coördinerende taken. Organiseren is daarbij niet alleen zorgen dat je mensen belt, maar ook goed formuleren wat je wilt, goed kunnen beoordelen wat interessant is, goed zien of een stuk of schrijver potentie heeft als dat niet meteen het geval is, kortom investeren in anderen.’

Zo bekeken was de overstap naar Vrij Nederland een jaar later logisch?
‘Toen wel, nu niet meer. Vijftien jaar geleden was *Vrij Nederland* véél groter dan *De Groene*. Ik werd gevraagd voor “De Republiek der Letteren”. Dat was destijds de beste boekenbijlage van Nederland, samen met die van *NRC Handelsblad*. Ik las deze al sinds ik *Vrij Nederland* op de middelbare school had ontdekt. Ik vond het aanbod daarvoor te werken heel aantrekkelijk. Korte tijd later werd ik er chef. Toen stapte opeens de hoofdredacteur op: Oscar Garschagen. Omdat hij was binnengehaald als de messias van buiten dacht de redactie ditmaal: laten we intern kijken. Door mijn interimschap bij *De Groene* en omdat ik gewend was naar het geheel te kijken, kwam men bij mij uit.’

Het werd een tumultueuze periode.

‘Absoluut. Het blad stond onder grote druk. Een heel ander soort druk dan ik bij *De Groene* gewend was. Daar was het altijd spannend of we het financieel bolwerkten. Meestal net niet, maar het lukte op een of andere manier toch om de eindjes aan elkaar te knopen. Bij *Vrij Nederland* daalde de oplage al vanaf de jaren tachtig, maar heerste er nog altijd de arrogantie van: wij werken voor het grote VN, wij zijn de beste. Terwijl de buitenwereld daar anders over was gaan denken. Dat gaf een lastig spanningsveld. Toen ik kwam, werden grote verliezen gemaakt en moest er van alles gebeuren. Dat heb ik veel te blijmoedig-naïef aangepakt.’

Hoezo?

‘Ik vond dat het blad te weinig gestalte gaf aan zijn prachtige traditie. De kwaliteit moest omhoog. Ik wilde het blad intellectueler en zwaarder maken. Maar ik was de eerste vrouwelijke hoofdredacteur van welk opinietijdschrift in Nederland dan ook én nog maar 37 jaar. Als je dan vreselijk kritisch zegt: “Zoals het nu is, is het allemaal niet goed”, roept dat weerstand op. Ik moest ook mensen ontslaan. Dát deed ik niet blijmoedig, maar wel energiek. Ik heb te weinig oog gehad voor de cultuur van onveiligheid die daardoor ontstond. En toen werd ik ook nog verliefd op de uitgever. Dat versterkte mijn positie niet toen er een crisis kwam.’

De redactie zegde het vertrouwen in u op, waarna u vertrok.

Heeft u veel van deze periode geleerd?

‘Heel veel. *Vrij Nederland* heeft een hardere, meer heimelijke cultuur dan *De Groene*. Ik was gewend alles in openheid te bespreken. Maar al heb ik bij *VN* meer plannen geschreven dan welke hoofdredacteur voor mij, nooit zei iemand wat hij er werkelijk van dacht. Dat besprak iedereen na afloop van de vergadering met elkaar. Die broeierige sfeer merkte ik wel op, maar negeerde ik. Als ik ervoor zorg dat het blad goed wordt, dacht ik, redacteurs goed begeleid zodat hun stukken beter worden, betere freelancers aantrek enzovoorts, krijg ik de mensen wel mee. Maar het is niet genoeg om je als hoofdredacteur te concentreren op de inhoud van het blad. Je moet ook aandacht besteden aan interne processen en de sfeer.’

Die lessen past u nu toe?

‘Als ik voel dat een redacteur niet goed in zijn vel zit of zich aan mij ergert omdat ik te dominant ben geweest, denk ik niet meer: het gaat vanzelf over. Ook al gaat het vaak wel vanzelf over.’

Een hoofdredacteur moet een teamplayer zijn?

‘Anders dan bij een krant, met een hoofdredactie en chefs, heeft een weekblad maar één baas. Een weekblad heeft daar ook behoefte aan: iemand die knopen doorhakt, dingen afschiet als ze niet goed zijn, de lange lijnen in de gaten houdt, het voortouw neemt bij gesprekken over de journalistieke en maatschappelijke missie. Maar tegelijk – en dat is het paradoxale – kent een weekblad een heel democratische cultuur. Je moet leiding geven door te argumenteren en mensen te overtuigen. Je kan maar heel soms, bijvoorbeeld als je een uur voor de deadline zit, je gezag laten gelden door met de vuist op tafel te slaan.’

*Hoe heeft u na het vertrek bij *Vrij Nederland* de draad opgepakt?*

‘Het was een crisis van een paar weken. Ik was zwanger en had geen baan meer, maar moest wel geld verdienen. Het werd weer als in de jaren tachtig: verschillende dingen tegelijk doen, mijn eigen werk creëren. Ik schreef voor *Trouw*, *Opinio* en ook weer

De Groene, gaf les aan de Universiteit van Amsterdam – colleges journalistiek & kritiek. Ik werd adjunct-hoofdredacteur van een glossy: *La Vie en Rose*...

Tot u in 2005 gevraagd werd voor J.M. Meulenhoff. Waarom de overstap van de journalistiek naar de uitgeverij?

‘Wat ik al vertelde: ik wilde altijd iets doen waarbij ik me kon blijven storten op boeken en me steeds nieuwe onderwerpen kon eigen maken, kortom mezelf kon blijven ontwikkelen. Ik had altijd gedacht dat dat ook bij een uitgeverij kon. En ik vond het een logische stap. Ik had altijd over literatuur geschreven, schrijvers geïnterviewd, auteurs – van journalistieke stukken weliswaar – begeleid, een smaak ontwikkeld, ook voor non-fictie. Ik werd er uitgever voor Nederlandse literatuur en non-fictie. Samen met Judith Uyterlinde die Nederlandse en vertaalde literatuur deed.’

U had gedacht dat dat ook bij een uitgeverij kon. Het viel dus tegen?

‘Wat ik lastig vond, zeker in die periode bij Meulenhoff, was dat te veel werk moest worden gedaan door te weinig mensen. Al het lezen moest je maar in je vrije tijd doen. Op kantoor kon je wel met schrijvers praten, maar het grootste deel van de werkdag ging op aan praktische zaken: de productie en publiciteit van boeken.’

Dus u dacht al snel: ik moet hier weg?

‘Dat niet. Ik heb er toch ook ruim drie jaar gezeten? Het was eerder het gemis van de journalistieke omgeving waardoor ik uiteindelijk weg wilde. Meulenhoff deed de boeken van *de Volkskrant*, beide waren onderdeel van PCM, dus ik kwam daar veel op de redactie. Nu kunnen journalisten heel vervelend zijn omdat ze achter hypes aanrennen en niet autonoom zijn in hun denken, maar het zijn wél levendige en maatschappelijk geïnteresseerde mensen. Dus daar was reuring, terwijl bij Meulenhoff iedereen in stilte achter grote stapels papier zat. Daar was debat, terwijl de uitgeverij een soort ambtelijk apparaat is gericht op productie. Daar werd onmiddellijk ingespeeld op wat er in de wereld gebeurde, terwijl een boek maken een lang proces is. Dat miste ik allemaal. Het debat nog wel het meest. Want je kunt wel aan je individuele stuk werken, een heleboel wordt bij een

tijdschrift geboren uit het gesprek met elkaar. In een goed tijdschrift is de som ook meer dan het geheel der delen.'

Zoals in ieder nummer van De Groene?

'Dat hoop ik. Ieder stuk is goed. Tenminste, daar doen we ons best voor. Maar vaak gaan stukken met elkaar verbanden aan. Soms kienen we dat zo uit, soms gebeurt dat gewoon: dat het ene stuk gedachten en feiten oproept die een ander stuk in een ander daglicht plaatst. Nog mooier is als de beste stukken in verschillende nummers een gesprek met elkaar aangaan. Dat past volledig in onze doelstelling om lezers op een diepgaande manier aan het denken te zetten door hen te laten zien dat de dingen nooit zijn wat ze lijken als je er even over doordenkt.'

Was u dolblij dat het blad u in 2008 terugvroeg – als hoofdredacteur?

'Ik heb ook getwijfeld, hoor. Het blad verkeerde op een historisch dieptepunt. De oplage was lager dan ooit. Er hing een reorganisatie boven de markt. Er was interne ruzie. Ik had er met zoveel liefde en plezier gewerkt, zou een terugkeer geen bittere teleurstelling worden? En zou het me lukken de neergang te keren?'

Ja dus. Hoe hebt u dat aangepakt?

'Alle media stonden onder druk. Door de opkomst van internet lazen jonge mensen minder en vielen adverteerders weg. Ik vond beleidsstukken van mijn voorganger waar een grote ongerustheid uit sprak. Als een krant als *NRC Handelsblad* al zwaar onder druk staat, hoe moet dat met een nicheblad als *De Groene Amsterdammer*? Ik heb dat omgedraaid. Omdat de grote media voor het hoogopgeleide publiek noodgedwongen breed gingen richten en naast hun klassieke journalistieke berichtgeving met bijlagen kwamen over eten, lifestyle, tuinieren en sport, moesten wij juist onze niche benutten. De niche van diepgang en intellectueel debat. Ik had het idee dat er in Nederland ruimte moest zijn voor een diepgravend blad voor de intellectuele voorhoede. Een blad dat de elite een spiegel voorhoudt zonder neerbuigend te zijn.'

Wat betekende dat concreet?

'Ik heb geïnvesteerd in essayistiek. Ook buitenlandse. Ik had bij

Vrij Nederland en zeker bij de uitgeverij geleerd hoe makkelijk het is om een internationaal netwerk uit te bouwen en internationale essays te kopen. Dat hoefde helemaal niet duur te zijn, omdat *De Groene* toch het enige blad was dat die stukken wilde. Daarnaast ging ik het blad steeds meer wegkoersen van wat de dagbladen doen. *De Groene* moet wel verknoopt zijn met de actualiteit. Alleen: het gaat niet om de incidenten die de kranten breed uitmeten, maar om de structuren van het nieuws. Daarom heb ik ook geïnvesteerd in onderzoeksjournalistiek.'

Eerder zei u dat het niet uitmaakt dat de eerste kring van lezers niet zo groot is. Wat betekent het dan dat de oplage steeg van bijna 13.000 in 2008 naar bijna 20.000 in 2012?

'Dat is belangrijk omdat wij onafhankelijk zijn. *De Groene* wordt uitgegeven door n.v. Weekblad De Groene Amsterdammer. Wij hebben geen andere titels die *De Groene* kunnen subsidiëren. Dat betekent dat je maar zo veel geld kunt besteden als er binnenkomt. Toen ik begon konden we een dubbeltje per woord betalen. Echt heel weinig. Dat werkte verlamdend. De redactie dacht wel, een beetje arrogant: wij zijn de voorhoede. Maar ook: dat het toch niet altijd zo goed is, daar kunnen we niets aan doen, want er is nu eenmaal geen geld. Omdat de oplage steeg – ook omdat ik ervoor heb gezorgd dat het blad er beter uit ging zien en ieder nummer een duidelijk coververhaal kreeg – hoefde dat niet meer. We konden meer betalen. We hebben nu alleen maar goede medewerkers. Er worden geen stukken meer geschreven door leerlingjournalisten. Behalve als het heel goede zijn natuurlijk, die we met alle plezier opleiden.'

Ook de laatste jaren houdt de groei aan?

'Nu weer wel. Na de snelle stijging was de oplage eerst een aantal jaar stabiel. Maar dat is óók moeilijk. Hoe meer abonnees je hebt, hoe groter het verloop, en iedere keer moet je de afhakers vervangen door nieuwe abonnees. Dat kan alleen door hen kennis te laten maken met het blad. We hebben geen marketingmachine die mensen verleidt met grote cadeaus. We laten geïnteresseerde lezers alleen een aantal weken gratis het blad lezen en dan moet het blad zelf hen over de streep trekken.'

Kunt u met de toekenning van de Gouden Ganzenveer op uw lauweren rusten?

‘Het is natuurlijk ontzettend leuk. Ik had het totaal niet verwacht. Toen [voorzitter] Gerdi Verbeet [van de Academie De Gouden Ganzenveer] mij belde, dacht ik dat ik voor iets praktisch werd gevraagd. Een jurylidmaatschap of zo. Zij legde uitgebreid uit wat de Gouden Ganzenveer is. Dat wist ik wel, dus ik luisterde maar met een half oor en dacht: zo komt die vraag wel. En toen zei ze dat ik de laureaat was. Ik was perplex. Maar op mijn lauweren rusten? Ik zie de toekenning vooral als een stimulans. Om te beginnen om zelf meer essays te schrijven. Toen ik aantrad wilde ik tijd nemen om te schrijven, maar het was belangrijker dat het blad als geheel goed was. Ook zie ik de Gouden Ganzenveer als bewijs van de positie die het blad inneemt.’

Hoe bedoelt u?

‘Henk Hofland zei dat mooi in een film over *De Groene*: “de elite heeft ook een eigen blaadje nodig”. De Academie De Gouden Ganzenveer is natuurlijk een buitengewoon elitair gezelschap. Dat de elite nu erkent dat *De Groene* haar blaadje is, is daarom prachtig. Het enige waar ik me nu zenuwachtig over maak is de vraag: strijken we de elite wel genoeg tegen de haren in? Niet door te schoppen, dat gebeurt al genoeg, maar door hen een spiegel voor te houden. De elite mag nooit zelfgenoegzaam zijn. Het blad evenmin trouwens. Wij maken ook deel uit van de elite en dat betekent dat je moet uitmunten in zelfkritiek.’

CURRICULUM VITAE

- 1963 15 juli, geboren in Amsterdam
- 1975 Rudolf Steiner lagere school, Leiden
- 1982 Staatsexamen Vrije School, Den Haag
- 1986 Doctoraal communicatiewetenschappen, Universiteit van Amsterdam
- 1988 Doctoraal Nederlandse Taal- en Letterkunde, Universiteit van Amsterdam
- 1991 Redacteur kunst bij *De Groene Amsterdammer*
- 1995 Medewerker van tv-programma *Zeeman met boeken*
- 1998 Interim-hoofdredacteur bij *De Groene Amsterdammer*
- 1999 Achtereenvolgens medewerker en chef van ‘De Republiek der Letteren’ en hoofdredacteur van *Vrij Nederland*
- 2005 Uitgever van J.M. Meulenhoff
- 2008 Hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*

PUBLICATIES

- Lesbiaans. Lexicon van de lesbotaal* (1991, met Hanneke Kunst)
- Maskerade. Essays* (1999)
- Weg uit Nederland. Briefwisseling over het leven op het Franse platteland* (2008, met Sarah Verroen)

Hoeveel talenten moet iemand in zich verenigen?

De uitreiking van de Gouden Ganzenveer

De laureaat van de Gouden Ganzenveer dient het stralende middelpunt te zijn van het jaarlijkse feestje in de voormalige raadszaal van hotel The Grand. Ook Xandra Schutte, laureaat van de 2016, kon daarom niet genoeg worden geloofd. Door Gemma Nefkens, voorzitter van stichting De Gouden Ganzenveer. Door Academielid Nelleke Noordervliet, die de laudatio afstak. En daarna door de vele aanwezige genodigden bij de uitreiking van de gouden veer aan Schutte. Iedereen had – terecht – niets dan warme woorden.

Eerst liet Nefkens doorschemeren dat de toekenning van de Gouden Ganzenveer ‘dit jaar wel heel breed gedragen werd’. Ze prees Schutte’s ‘scherpte, originaliteit en eruditie’, die ze al vroeg in *Zeeman met boeken* op televisie liet blijken, maar ook inzette ‘om, vaak tegen de heersende mode in, verschillende tijdschriften op een hoger plan te brengen en uiteindelijk de leiding te nemen, nu al jaren van *De Groene Amsterdammer*’. Ze riep bij de uitgevers in de zaal in herinnering ‘hoeveel talenten en eigenschappen iemand in zich moet verenigen om deze doelen te bereiken: het herkennen van en kansen geven aan jong talent, het bij elkaar houden van snel ontvlambare ego’s, tegenstellingen juist in dienst stellen van het gezamenlijke doel, en politieke tegenstellingen overbruggen.’

Noordervliet stak niet alleen de loftrompet af voor de manier waarop Schutte haar tijdschrift leidt (als ‘een teamspeler met een groot gevoel voor evenwicht en een genereuze belangstelling voor talenten’), maar ook voor haar ‘essayistisch talent, dat in de Nederlandse cultuur maar mondjesmaat voorkomt’. Want: ‘We zijn misschien wel snelle meningenventers hier en stroefschrijvende filosofen daar, maar speelse en toch erudiete essayistiek is een ondergeschoven kindje in de Nederlandse literatuur. Xandra Schutte voorziet erin, als ze de tijd vindt naast haar hoofdredacteurschap.’

Schutte nam háár veer daarna stralend, maar ook een tikje bedeesd onder zoveel pluimen in ontvangst. Voordat de gasten aan de beurt waren om haar daarmee te feliciteren, was de vloer echter voor drie acteurs van theatergroep mugmetdegoudentand: Lineke Rijxman, Sieger Sloot en Guy Clemens. Zij speelden ‘Zien’, het eerste deel van het drieluik *Kunsthart*. Sinds de première in 2013 heeft deze voorstelling over de betekenis van kunst en de

plaats van kunst in onze samenleving een enorm succes gekend. *Kunsthart* werd in 2015 geselecteerd voor het Theaterfestival als een van de beste voorstellingen van het jaar, Clemens kreeg een nominatie voor de Louis d'Or en de tournee eindigde in mei van dit jaar met een galavoorstelling voor meer dan duizend bezoekers in Carré.

Volkomen terecht, zo bleek. 'Zien' is een even hilarische als intelligente botsing tussen Wim Pijbes, dromend van een Rijksmuseum dat na voltooiing van de verbouwing de aanzet geeft tot een nieuwe gouden eeuw, en Marjon, projectmanager van de Fietzersbond, die een veilige onderdoorgang voor fietsers wil garanderen (geen tegels met coating!). Wie eenmaal uitgelachen is denkt na afloop nog lang na over de vraag of kunst onbelemmerd ruim baan moet krijgen of dat er bij het uitgeven van overheidsgeld rekening moet worden gehouden met de belangen van alle Nederlanders.

De tekst van Nathan Vecht staat, net als de laudatio van Noordervliet, elders in dit boekje.

Laudatio

*Uitgesproken
door Nelleke
Noordervliet*

Er hangt een zekere adolescente romantiek rond het maken van een tijdschrift. Jongeren worden zich bewust van hun eigen ik, van hun eigen mening en van hun eigen reis door het leven. Ze voelen zich verbonden met hun generatiegenoten en zullen de ouderen met een knal laten weten wie ze zijn en wat ze vinden. Op de bres! Tegen de keer! Jongens en meisjes (vroeger vooral jongens, nu goddank ook meisjes) smeden snode plannen op hun kamers. Ze richten bandjes op, gaan rappen, roken of reizen, de wijde wereld in, en sommigen maken krantjes, gedreven door mateloze ambitie en nieuwsgierigheid. Vroeger waren ze handgeschreven of met carbonpapier getypt, later gestencild en nu online. De drijfveer achter die krantjes heeft een hoog gehalte aan wereldverbetering. Alles moet anders. Volwassenen, zich hun eigen jeugd herinnerend, kijken vertederd en zien al met nostalgisch oog hoe de hemelbestormers vastlopen in de grauwe werkelijkheid van compromissen. Niemand houdt het vol oud te worden en jong te blijven. Of het ziet er wat pathetisch uit. Iedereen weet dat het een grote kunst is de nieuwsgierigheid en het elan van de adolescentie vers te houden en die te koppelen aan de levenservaring en de kennis van de late jaren. Het vereist een permanente reflectie op onveranderlijke kernwaarden en een kameleontisch vermogen de tijd op de hielen te zitten, aan te voelen waar en wanneer het kantelt.

Het maken van een tijdschrift, een weekblad, van nature een genre op de grens van actualiteit en reflectie, is een balanceeract die zich goed laat vergelijken met die van de Chinese schoteltjes. Op lange, buigzame bamboestokken moeten telkens meer witte ontbijtbordjes draaiende gehouden worden. Het schoteltje van de nieuwsgaring, het bordje van het diepgravende onderzoek, het schaalte van de filosofische reflectie, het hele serviesgoed van het signalement van nieuwe trends in kunst en cultuur, van talentscouting, van commentaar op het nieuws, van politieke journalistiek, toekomstscenario's, interviews met aanstaande sleutelfiguren, kijken wat de concurrentie doet en daarop reageren c.q. anticiperen, en tot slot het bordje van de permanente eigenwijzigheid. Is de trend steeds kortere verhalen: maak de jouwe langer. Is de trend steeds meer beeldmateriaal: laat jouw verhalen ongeïllustreerd. Is de trend het jagen op advertenties: wees selectief in wie je toelaat. Is de trend sandwichformule van

populaire verhalen met wat zwaardere kost: maak themanummers waar je je tanden op stukbijt. Geef niet toe aan wat marketeers en deskundigen zeggen: maak wat je zelf zou willen lezen. Degene die dat doet en kan, moet liever geen prima donna zijn, geen narcistische sterreporter of in zichzelf gekeerde essayist. Degene die dat kan en doet, is een teamspeler met een groot gevoel voor evenwicht en een genereuze belangstelling voor talenten.

Dat deze inleiding onvermijdelijk leidt naar Xandra Schutte had u allen wel verwacht. Zij heeft al die eigenschappen in hoge mate en vond die eigenschappen ook in het DNA van *De Groene Amsterdammer*. Dat ging goed en gelijk op. Maar behalve dat unieke talent een 'moeilijk' tijdschrift te kunnen leiden en uitbouwen, heeft Xandra ook een essayistisch talent, dat in de Nederlandse cultuur maar mondjesmaat voorkomt. We zijn misschien wel snelle meningenventers hier en stroefschrijvende filosofen daar, maar speelse en toch erudiete essayistiek is een ondergeschoven kindje in de Nederlandse literatuur. Xandra Schutte voorziet erin, als ze de tijd vindt naast haar hoofdredacteurschap. Een essentiële pijler van haar essayistiek is de volstrekt normale aandacht voor het werk van vrouwen, zowel in de literatuur als in de politiek. Onnadrukkelijk maar vanzelfsprekend neemt ze vrouwen serieus, niet in een soort dames-reservaat maar als belangrijke stemmen in de wereld. Daar ontbreekt het over het algemeen aan in de media en de literatuur.

Onwillekeurig doet ze denken aan de vrouwelijke auteurs en intellectuelen die hun stempel zetten op de late 18e eeuw en die, op eenzelfde vanzelfsprekende manier, hun positie innamen in het toenmalige publieke debat. Denk bijvoorbeeld aan Belle van Zuylen die met half Europa correspondeerde; aan Aagje Deken die wegens haar politieke opvattingen zelfs naar Frankrijk moest uitwijken; aan de bevlogen Lucretia van Merken die de Amerikaanse revolutie eindeloos bejubelde. Ze eisten hun rol niet op, nee, ze waren er en ze stonden er, puur uit de kracht van hun persoonlijkheid. Net als Xandra.

In haar werk als essayist, journalist en hoofdredacteur van een kritisch weekblad beoefent ze op voorbeeldige wijze een soort evenwichtskunst. Een goede krant is een gemeenschap van vaak

zeer getalenteerde en eigenzinnige mensen, zeldzaam inspirerend, zeldzaam lastig vaak ook. Het is bovendien een vriendenkring die zich uitstrekt tot duizenden, tienduizenden lezers, een kring die vaak een lange geschiedenis heeft en gezamenlijk door van alles is heengegaan. De onuitgesproken band tussen krant en lezers is vruchtbaar en waanzinnig sterk, die moet, ondanks alle commerciële praatjes, nooit worden onderschat. Als het misgaat met een krant kan de onderhuidse schok daarom groot zijn, juist in cultureel en maatschappelijk opzicht, alsof een wijze, trouwe vriend gestorven is – of zijn hoofd heeft verloren, dat kan natuurlijk ook. Als het goed gaat is dat, net als bij andere diepe vriendschappen, een vreugde.

In het najaar van 1987 tekende Opland een enorme cartoon getiteld 'Het vlot van de Medusa', naar het beroemde schilderij van Théodore Géricault. Je ziet, onder een mast met een zeiltje met 'de progressieve weekbladen', al die journalistieke schipbreukelingen zitten: een uitgeteerde John Jansen van Galen, een wanhopige Martin van Amerongen, een Rinus Ferdinandusse en een Joop van Tijn die radeloos de horizon afstaren, Opland en Theodor Holman zijn al bezweken, Boebie Brugsma is overboord gesprongen, Max van Weezel en Max Arian omklemmen ten einde raad de mast. Xandra Schutte zie je er nog net niet bij, zij belandde vier jaar later op het vlot. Dat was, toen al, de stemming, bijna dertig jaar geleden.

Het bijzondere van Xandra is nu – en dat geldt ook voor haar collega's – dat zij niet is meegegaan met die wanhoop; dat zij niet haar hoofd heeft verloren; dat zij op een rustige manier heeft volhard in haar standpunt dat, wat er ook verandert, er een plek moet blijven voor de lezer die zichzelf trouw is. De lezer die meer wil dan de waan van de dag; die langer wil lezen dan tien minuten; die, als het kan, papier prefereert als informatiedrager; die meegaat met de tijd en die tegelijk blijvend deel uit wil maken van alle gemeenschappen en vriendenkringen die wij kranten noemen. En het is haar gelukt. Dit vlot is gered. *De Groene* geldt als een progressief weekblad – in dit opzicht bleef het, onder leiding van Xandra, op een uitgewogen en verstandige manier conservatief. Ja, soms kunnen die dingen uitstekend samengaan. Wat Xandra Schutte heeft gedaan is een voorbeeld en een bron van inspiratie voor iedereen in het boeken- en krantenvak, voor iedereen die geconfronteerd wordt met de harde – maar ook spannende – wind van deze tijd, voor iedereen die zich soms waant op datzelfde vlot van de Medusa. Ja, het kan. Het is om die reden dat we, in dit jaar 2016, de Gouden Ganzenveer aan niemand anders konden toekennen.

De emotie regeert

Dankwoord

Xandra Schutte

De eerste keer dat ik met een echte journalist te maken kreeg, was ik zestien. Het was 1980 en ons schoolkoor zou zingen bij de kroning van koningin Beatrix in de Nieuwe Kerk. Terwijl wij ijverig Mozarts *Krönungsmesse* instudeerden, maakte de Amsterdamse kraakbeweging zich op voor een heel ander soort viering. Krakers verzetten zich al jaren tegen de woningnood en speculatie met panden, en de maanden voor de kroning culmineerde dat in verschillende gewelddadige botsingen met de politie.

Onder de leus 'Geen woning, geen kroning' kondigden ze nieuwe rellen aan bij de inhuldiging van Beatrix, en de linkse media, in die tijd nooit te beroerd een tegencultureel vuurtje verder op te stoken, schreven de maanden voor de plechtigheid het ene na het andere met de krakers sympathiserende stuk.

Zo kwam er bij ons op school een journaliste van *Vrij Nederland* langs. Ik werd, samen met een klasgenoot, door de leraren naar voren geschoven om met haar te praten. Wat wij van het aangekondigde kroningsoproer vonden, vroeg zij. Mijn klasgenoot zei ronduit dat de krakers tuig waren en dat ze wat hem betreft tegen de muur gezet mochten worden. Ik sputterde tegen. Zei dat woningnood natuurlijk een groot probleem was, maar geweld nooit de oplossing.

Toen de week daarop de nieuwe *Vrij Nederland* verscheen, las ik hoe mijn klasgenoot pontificaal werd geciteerd. Zijn uitspraak dat de krakers tegen de muur moesten, was eruit gelicht. Ik kwam in het hele stuk niet voor.

Dit was niet het moment dat ik bedacht dat ik later voor een genuanceerd weekblad wilde werken. Het was wel het moment dat ik voor het eerst inzicht kreeg in hoe journalistiek veelal werkt. Voor een goed verhaal zijn heldere protagonisten nodig. Hoe eenduidiger de stellingen die worden ingenomen, hoe beter. Nuance is sáái.

Eerst een relativering: nieuws is van oudsher een markt en journalisten weten al heel lang dat je klanten lokt met emoties. Aandacht voor misdaad en mirakels, boeven en baby's bestaat al sinds jaar en dag. Maar er valt tegelijk ook veel voor te zeggen dat de emotionalisering van de media de afgelopen decennia flink is toegenomen. Niet de leugen maar de emotie regeert. Kranten besteden niet alleen steeds meer ruimte aan zogenaamd

‘zacht’ nieuws, ook het ‘harde’ nieuws is steeds vaker emotioneel gekleurd. De emotionalisering daarvan zie je terug in tendensen die alleen maar sterker worden: de nadruk op het conflict en schandalen; de sensationisering, als het om grote rampen gaat; de subjectivering, bijvoorbeeld in ik-stukken waarin journalisten uiteenzetten wat ingrijpend nieuws met henzelf doet; de personalisering van problemen. Hoe complexer de kwestie, hoe groter de behoefte haar op te hangen aan aanwijsbare publieke figuren. Het maakt allemaal dat de grens tussen nieuws en entertainment vervaagt. Denk aan de voorpagina’s van de kranten na de terreuraanslagen in Parijs op 13 november, die soms veel weg hadden van de gestileerde affiches van rampenfilms. Denk aan hoe de recente onthullingen uit de Panama Papers het aanzien hadden van een schandaalkroniek over beroemdheden.

Charlie Beckett, hoogleraar media aan de London School of Economics, is ervan overtuigd dat emoties steeds belangrijker worden in hoe nieuws wordt geproduceerd en geconsumeerd. De context is de volgende: meer dan ooit verdrinken we in een zee van verhalen. Naast de dagelijkse vloed van televisie en kranten is er de hausse aan berichten op internet en de sociale media. Nieuws is overal, altijd.

Volgens Beckett zijn er drie factoren die maken dat journalisten emotie steeds meer als gereedschap inzetten. De eerste is economisch. De competitie tussen media is heviger dan ooit, traditionele media moeten zich weren tegen de opmars van de nieuwe. De tweede factor heeft te maken met technologie. De digitale lezer kent geen geheimen: we weten wat hij aanklikt, waar hij doorleest en waar hij afhaakt. Technologie levert het onomstotelijke bewijs dat emotionele signalen de aandacht van lezers en kijkers vasthouden. De derde factor is een beter begrip van de gedragswetenschappen en zelfs de neurologie, waardoor we weten dat mensen eerder reageren op emoties dan op ideeën en feiten.

De ontwikkeling die Beckett schetst is natuurlijk al eerder ingezet. Met de toenemende invloed van het beeld – van de beroemde foto van het napalmmeisje uit 1972 tot die van de verdronken peuter Aylan, aangespoeld op het strand van Turkije: beeld werkt sterker en eenduidiger op het gemoed dan tekst.

Met de dominantie van televisie, die altijd al meer dan geschreven media inzet op conflict en personalisering. Met de opkomst van de ‘van-onderop’-journalistiek en de aandacht voor de vox populi. En het laatste nog weer aangeblazen door de Fortuyn-revolte, waarin de media het verwijt werd gemaakt dat zij onvoldoende oog hadden voor het ongenoegen van de gewone man.

In de veelgeprezen animatiefilm *Inside Out* verhuist het elfjarige meisje Riley met haar ouders van een lommerrijke buitenwijk naar de grote stad San Francisco. Het is een triviaal verhaal: Riley heeft afscheid moeten nemen van haar vrienden, ze moet flink wennen aan haar nieuwe school, de eerste wedstrijd met haar nieuwe ijshockeyteam is een sof. Het echte drama vindt dan ook in haar hoofd plaats. In de film wordt dat verbeeld door een controlekamer waarin Plezier, Woede, Afkeer, Angst en Verdriet ieder voor zich op de knoppen proberen te drukken. Die vijf basisgevoelens worden gepersonifieerd door stripachtige figuren: Plezier is een hysterisch-opgewekte jonge vrouw in een geel jurkje, Woede een bonkige rode driftkop en Verdriet een blauwe huilebalk met een grote bril op haar neus. In het hoofd van Riley zie je een oorlog der instincten. Er is geen regisseur. Het verstand is afwezig.

Het nieuws lijkt maar al te vaak op Rileys controlekamer: de basisinstincten strijden om voorrang; de rede speelt een ondergeschikte rol. Wat ook opvalt: ogenschijnlijk bestaan er maar een paar emoties, ze zijn enkelvoudig en staan lijnrecht tegenover elkaar. Onversneden woede strijdt tegen onbepert mededogen, argwaan tegen goedgelovigheid. Dat gevoelens meestal veel gemengder zijn, dat de werkelijkheid veel complexer is, lijkt naar de achtergrond te verdwijnen.

Je zag dat bijvoorbeeld aan hoe verslag werd gedaan van de protesten in Steenbergen tegen de komst van een asielzoekerscentrum. Tijdens de inspraakavond in een sporthal zorgen honderden woedende mensen met hun gefluit, gejoel en geschreeuw dat er überhaupt niet gesproken kan worden. Eén inwoner durft het in de kolkende hal toch op te nemen voor de vluchtelingen. Ze wordt uitgejouwd, met agressie overladen en door vier politiemannen naar huis geëscorteerd.

De media schilderden het incident in heldere kleuren. Er is een

eenzame heldin met een goed hart. Daartegenover een massieve haatdragende menigte. Later volgde de nuancering. De standpunten van de heldin en veel tegenstanders blijken au fond niet zo verschillend. Zij pleit weliswaar voor de opvang van vluchtelingen in Steenbergen, maar is tegen een groot azc met zeshonderd plaatsen. Tegenstanders vinden ook dat vluchtelingen een menswaardige opvang verdienen, alleen niet in een grootschalig azc in hun kleine gemeente.

Hier past een tweede relativering. Jawel, de media brengen ook de nuance – maar wel vaak nadat eerst het schrille beeld is neergezet. Er wordt vaak gezegd dat ‘de’ media niet bestaan, dat er een levensgroot verschil is tussen de kwaliteitskrant en de onderbuik die je in sommige online media aantreft. Dat is helemaal waar – en toch ook niet, want zeker als het om *breaking news* gaat, is de mediastorm die opsteekt zo heftig, dat er geen ontkomen aan is en de enkelvoudige gevoelens de overhand krijgen.

De aanslagen in Brussel waren nog nauwelijks gepleegd of er begon een niet-aflatende nieuwsgolf. Te midden van de slachtoffers, de glasscherven en het instortende plafond van de vliegveldhal deden de journalisten ‘live’ verslag – en dan zijn er zeker tien doden te betreuren, en even later zeventien. Het zijn allang niet meer alleen radio- en televisiejournalisten die op zo’n moment permanent ‘live’ zijn voor speciaal ingelaste nieuwsuitzendingen, ook de kranten brengen ‘live’ blogs en op de sociale media buitelen de berichten over elkaar heen. En voortdurend klonken de woorden ‘horror’, ‘paniek’, ‘dreiging’ en ‘terreur’. ‘Europa in het hart getroffen’, heette het al snel, en overal. *‘It was a terrorist’s wildest dream’*, schreef *Guardian*-columnist Simon Jenkins in een reactie onder de treffende kop *‘The scariest thing about Brussels is our reaction to it’*.

Ook bij gevoelige maatschappelijke thema’s die niet *breaking* zijn zie je dezelfde overdaad aan media-aandacht en de dominantie van de enkelvoudige emoties. Tijdens de eindsprint in de verslaggeving over het Oekraïne-referendum waren de uitgesproken tegenstanders en voorstanders alom aanwezig en ontstond er een opgewonden sfeer als aan de vooravond van een finale van het Nederlands elftal. Elke provocerende uitspraak van populistische politici als Wilders, en nu Trump, krijgt zo veel ruimte dat zij nauwelijks een campagnebudget nodig hebben.

Waarom is dit allemaal een probleem? In de eerste plaats lijkt de gretigheid waarmee media op gepolariseerde onderwerpen springen – immigratie, integratie, islam – de polarisatie te versterken. In de tweede plaats werkt de nadruk op conflict en schandalen, zeker als het om politiek en bestuur gaat, cynisme in de hand. In de derde plaats is het de vraag hoeveel emotioneel nieuws wij kunnen verdragen.

In zijn recente boek *Tijd. Hoe tijd en mens elkaar beïnvloeden* stelt de Duitse filosoof Rüdiger Safranski dat onze tijd gekenmerkt wordt door presentisme. Doordat de media ons in *real time* vertellen wat er over de hele wereld gebeurt, leven we in een permanent gelijktijdig heden waarin we geen afstand van gebeurtenissen kunnen nemen. Volgens Safranski zijn we inmiddels verslaafd aan sensaties en verlangen we een steeds hogere dosis opwindend. We worden daarbij met zo veel emotionele prikkels geconfronteerd dat we ze niet meer kunnen omzetten in handelingen. Maar we moeten toch iets met al die prikkels. ‘Men wordt gevoelloos, stompt af’, schrijft Safranski. ‘En toch zal de voortdurende opwindend wel sporen nalaten, ze slaat ergens in ons neer en vormt een haard van onrust met vrij beweeglijke opwindingsbereidheid, slechts losjes met de betreffende objecten verbonden.’

Terug naar *Inside Out*. Bij het maken van de film werd gebruik gemaakt van de recente inzichten op het gebied van psychologie en neurobiologie. Zo legden de psychologen die als adviseur bij de film betrokken waren in een opiniestuk in *The New York Times* uit dat onze emoties ons helpen de wereld te structureren. In de geschiedenis van het westerse denken worden emoties als vijanden van de rede gezien, maar het is omgekeerd: emoties organiseren het rationale denken eerder dan dat ze het ontwrichten. De psychologen gaven wel toe dat ze liever méér emoties een rol hadden laten spelen in Riley’s hoofd, maar de regisseur had dat resoluut verworpen: meer dan vijf overzichtelijke karakters, dat was te veel voor goed drama. *Inside Out* is toch een subtiele film doordat, met dank aan de psychologen, duidelijk wordt dat emoties niet op zichzelf staan, geen rivalen zijn. Het kan wel zo zijn dat na een nare gebeurtenis eerst Woede heetgebakerd op de knoppen van de controlekamer wil drukken, of dat Verdriet zich snikkend naar voren probeert te dringen, maar uiteindelijk leert

Riley vrede te hebben met de verhuizing, als de verschillende gevoelens samenwerken. Als Plezier en Verdriet en Woede elkaar de ruimte gunnen. Van enkelvoudige emoties zijn ze zo samen in een complexe emotie veranderd.

Het is iets waar de media van kunnen leren. De emotionalisering laat zich niet meer terugdringen, dat zou zelfs niet wenselijk zijn. In de hedendaagse filosofie, de psychologie of de neurowetenschappen, in allerlei disciplines is er het besef dat emoties aanzetten tot maatschappelijke betrokkenheid. Media kunnen, net als *Inside Out*, iets laten zien van wat er in de hoofden van mensen omgaat, en daarmee aanzetten tot empathie. Daar is misschien vertraging voor nodig, want waarom zouden alle media zich in de ratrace moeten storten om de snelste te zijn? Maar vooral zouden journalisten de enkelvoudige emoties, het simpele verhaal met eendimensionale protagonisten moeten wantrouwen. Dat bestaat alleen in fictie. En dan is het nog slechte fictie ook.

Dan is het nu tijd voor mijn eigen emoties. Dat zijn vooral gevoelens van dankbaarheid, al speelde er in het begin vooral ongeloof en daarna natuurlijk blijdschap en trots. Ik dank de Academie voor deze bijzondere prijs aan iemand die zich toch vooral heeft ingezet voor dingen die collectief tot stand komen. Ik dank dan ook alle journalisten, schrijvers en denkers met wie ik de afgelopen decennia in redacties, in jury’s en aan debattafels heb gezeten, want veel van wat ik heb gedaan deed ik met hen. Ik dank vooral de redactie van *De Groene Amsterdammer* omdat zij nooit terugschrikt voor complexe emoties en gelukkig de nuance niet saai vindt. En als laatste dank ik Samuel, die het soms wel saai vindt, een moeder die zo vaak met haar neus in de kranten en boeken zit.

De Gouden Ganzenveer werd in 1955 ingesteld door de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond bij zijn vijfenzeventigjarig bestaan. De uitgevers wilden met de prijs personen of instituten lauweren voor hun bijdrage aan de Nederlandse cultuur. Tot 2000 reikten de uitgevers de Gouden Ganzenveer met onregelmatige tussenpozen uit aan vijftien personen en vier instellingen. Bij het samengaan van de Koninklijke Nederlandse Uitgeversbond met de Nederlandse Organisatie van Tijdschrift-Uitgevers en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers tot het Nederlands Uitgeversverbond (NUV) werd de prijs ondergebracht bij de stichting De Gouden Ganzenveer.

De stichting De Gouden Ganzenveer beoogt 'het bevorderen van de boekcultuur in brede zin'. Het stichtingsbestuur bestaat uit mevrouw G.M. Nefkens (voorzitter), K.F. Clement (penningmeester), C.A. Herschdorfer, drs. E.A. van Ingen en mevrouw drs. J. Kiers. Vorig jaar namen J.A. Boom m.sc. en mevrouw drs. J.A.B. Leppink afscheid van het bestuur. De toekenning van de prijs is de taak van de door de stichting in 2001 ingestelde Academie De Gouden Ganzenveer. De leden van de Academie komen uit de wereld van kunst, wetenschap, politiek en bedrijfsleven. Ieder van hen heeft blijk gegeven van grote betrokkenheid bij de Nederlandstalige cultuur en is op persoonlijke titel gevraagd. De Academie wil de Gouden Ganzenveer jaarlijks toekennen met het uitdrukkelijk doel om het belang van het geschreven woord onder de aandacht te brengen in een toenemend multimediale samenleving. De prijs bestaat uit een ganzenveer van goud, ontworpen door H.M. Tausch uit Kampen, en een jaar buitengewoon lidmaatschap van de Academie. De Academie kende de prijs sinds 2002 vijftien keer toe: achtereenvolgens aan Michaël Zeeman, Jan Blokker, Kees van Kooten, Maria Goos, Peter van Straaten, Tom Lanoye, Joost Zwagerman, Adriaan van Dis, Joke van Leeuwen, Remco Campert, Annejet van der Zijl, Ramsey Nasr, David Van Reybrouck, Geert Mak en dit jaar aan journalist, essayist en hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer* Xandra Schutte.

Na de uitreiking in 2015 was Geert Mak een jaar buitengewoon lid van de Academie De Gouden Ganzenveer. Vorig jaar traden filosoof, dichter en essayist Maarten Doorman, schrijfster en filosofe Stine Jensen, en Duco Sickinghe, managing partner van Fortino Capital, toe tot de Academie. Per 1 januari jongstleden namen ook Wiebe Draijer, CEO van Rabobank, en Herman Van Rompuy, gasthoogleraar aan de KU Leuven en voormalig Voorzitter van de Europese Raad, zitting.

De leden van de Academie De Gouden Ganzenveer

Mevrouw G.A. Verbeet (voorzitter), oud-voorzitter Tweede Kamer der Staten-Generaal
A. Aboutaleb ing., burgemeester Rotterdam
Dr. mr. M.W.B. Asscher, schrijver en directeur Athenaeum Boekhandel
Mevrouw T.E. Bodewes, directeur/eigenaar Scheepswerven Bodewes, Scheepswerf De Kaap en Maritima Green Technology
Prof. dr. F.M. Doorman, filosoof, dichter en essayist
Ir. W. Draijer MBA, CEO Rabobank
Mevrouw drs. A.Ch. van Es, voorzitter nationale UNESCO-commissie
Mevrouw dr. S. Jensen, schrijfster en filosofe
T.E.G.A. Lanoye, schrijver
Mevrouw drs. M.J.A. Luyten, journalist en schrijver
Mr. G.L. Mak, laureaat 2015
Mr. drs. A. Nicolai, directeur DSM Nederland
Mevrouw drs. N. Noordervliet, schrijfster
Prof. dr. F.P. van Oostrom, schrijver en universiteitshoogleraar UU
Mevrouw C.R. Polak, journalist en presentator
Prof. dr. H.A. Van Rompuy, gasthoogleraar KU Leuven en voormalig Voorzitter van de Europese Raad
P. Rosenmöller, voorzitter vo-raad
D.W. Sickinghe, managing partner Fortino Capital

De laureaten vanaf 1955

- 1955 Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen
1957 Prof. dr. A.J. Barnouw, historicus
1960 Prof. dr. J.H. Oort, sterrenkundige
1965 Prof. dr. A.M. Hammacher, kunsthistoricus
1980 Prof. dr. H. de la Fontaine Verweij, bibliothecaris en publicist
1983 Prof. dr. B.C.J. Lievegoed, psychotherapeut, sociaal-pedagoog en publicist
1984 Prof. dr. H. Freudenthal, wiskundige
1985 Prof. dr. J. Tinbergen, econoom
1986 Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten
1987 Armando, schilder en schrijver
1988 Dr. L. de Jong, historicus
1989 Prof. dr. mag. E.C.F.A. Schillebeeckx, theoloog
1990 Prof. dr. L. Reijnders, milieukundige
1991 Cultureel Supplement *NRC Handelsblad*
1992 Dr. A. Lehning, sociaal-historicus en schrijver
1993 Pierre H. en Simone Dubois, schrijversechtpaar
1996 H.J.A. Hofland, journalist
1999 Letterkundig Museum
2002 Michaël Zeeman, literatuurcriticus
2003 Jan Blokker, schrijver en journalist
2004 Kees van Kooten, schrijver
2005 Maria Goos, schrijfster
2006 Peter van Straaten, tekenaar en schrijver
2007 Tom Lanoye, schrijver
2008 Joost Zwagerman, schrijver
2009 Adriaan van Dis, schrijver en programmamaker
2010 Joke van Leeuwen, auteur, illustrator en performer
2011 Remco Campert, dichter, schrijver en columnist
2012 Annejet van der Zijl, schrijfster en historica
2013 Ramsey Nasr, dichter en acteur
2014 David Van Reybrouck, schrijver, archeoloog en cultuurhistoricus
2015 Geert Mak, schrijver en journalist
2016 Xandra Schutte, journalist, essayist en hoofdredacteur van *De Groene Amsterdammer*

Begunstigers

Koninklijke Boom uitgevers
CB
De Nederlandsche Bank
Uitgeverij Nieuw Amsterdam
Noordhoff Uitgevers
de Taalunie
WPG Uitgevers

Met dank aan Piet Gerards Ontwerpers, Arctic Paper Benelux, Antalis, Ten Brink en Stronkhorst Boekbinders die deze speciale uitgave mogelijk hebben gemaakt.

Colofon

Redactie

Maarten Dessing, Leiden

Fotografie

Gerlinde de Geus, Amsterdam

Ontwerp

Piet Gerards Ontwerpers, Amsterdam
(Piet Gerards en Maud van Rossum)

Letter

Swift, Impact

Papier

Munken Lynx* 240 gr/m² (omslag),
Pop'Set Cloud 90 gr/m² en
Munken Kristall* 100 gr/m² (binnenwerk),
geleverd door Antalis, Almere
(* geleverd in samenwerking met
Arctic Paper Benelux, Oud-Heverlee/B)

Drukwerk

Ten Brink, Meppel

Bindwerk

Stronkhorst Boekbinders, Groningen

Coördinatie

Visser's Latijn/Annechien Visser, Amsterdam

© 2016

stichting De Gouden Ganzenveer

Postbus 12040

1100 AA Amsterdam

© 'De emotie regeert': Xandra Schutte

© 'Zien': Nathan Vecht

Secretaris

Annechien Visser

Kloveniersburgwal 75-D

1011 KA Amsterdam

www.goudenganzenveer.nl

NUR 320

ISBN 978 90 819427 4 4

